
PROF. DR. ABDULHAKİM YÜCE* İLE SÖYLEŞİ

Günümüz Amerika'sında İncil'den sonra en çok satan dinî eserin Mesnevî olduğu belirtilmektedir. Sizce bunun nedenleri nelerdir?

Mesnevî'nin başta Amerika olmak üzere Batı'da çok okunmasının bazı sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Bütün insanlığı kuşatıcı, insan merkezli hümanist yorumlar taşıması,
2. Ciddi şekilde ilgi uyandıran *sema* ile ilişkisi, yani ikisinin de Mevlânâ'ya ait olmaları,
3. Doğu edebiyatında yaygın olarak kullanılan temsil ve hikâyelerin esere bir roman tadı vermesi,
4. Batı toplumunun Mesnevide işlenen konulara olan açlığı...

Sizce Mevlânâ'nın günümüz insanına vermek istediği temel mesajlar nelerdir?

Mevlânâ'nın günümüz insanına verdiği üç temel mesaj olduğunu düşünüyorum:

1. İnsan fitratının gereği olduğundan sıkıntısız bir şekilde kabul edebileceği tevhid inancı ve bu çerçevede geliştirilecek hayata bakış açısı,
2. Yine insan fitratının gereği olduğundan ancak onunla huzur ve sükûn bulacağı engin bir ibadet ve zikir hayatı,
3. Bütün insanları insan ve Allah'ın kulları olarak görüp sevmeye ve huzur içinde yaşama ideali...

Müslüman bir sûfî olan Mevlânâ'nın yetiştiği ortam sizce onun fikrî teşekkülüne nasıl katkıda bulunmuştur?

Mevlânâ'nın eserlerinde İslam'ın ruhunu ve onun Peygamberinin sevgisini apaçık görmek için özel bir gayret göstermeye gerek bulunmuyor, zira bunlar ele alınan her meselede zahiren görünüyor. Öyle ki aşırı giden bazı zatlar Mes-

* Prof. Dr. Abdulhakim Yüce, Yüzüncü Yıl Ü. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı

nevî'ye 'ikinci Kur'an' diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Diğer taraftan, medrese tahsili görüp zahiri ilimleri elde etmesi onun tartışılır yorumlara gitmesine engel olmuş; Konya gibi dönemin siyasi ve kozmopolit merkezlerinden birinde neşet etmesi ise hayata daha gerçekçi ve geniş çerçeveden bakmasına neden olmuştur.

Mevlânâ'yı diğer Müslüman âlimlerden ayıran ve mesajının bu kadar geniş kitlelere ulaşmasında etkili olan faktörler hakkındaki değerlendirmeniz nedir?

Başta şunu ifade etmeliyim ki, İslam âleminde Mevlânâ gibi başka âlimler de yetişmiş ve mesajları geniş kitlelere ulaşmıştır ve ulaşmaktadır. İmam A'zam, İmam Şafii, İbn Sina... görmezlikten gelinebilir mi? Gazalî, İbn Arabî, Şah-i Nakşibend, İmam Rabbanî, Bediüzzaman vb. inkar edilebilir mi? Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi özellikle Batı âleminde daha çok tanınmasının sebebi, hemen bütün mutasavvıflarda var olan kuşatıcı hümanizması, dilinin sadeliği ve etkisi inkar edilemez olan sema...

Mevlânâ'nın İslâmî kimliğinin kimi çevrelerde belirginliğini kaybetmesi sizce neden kaynaklanmaktadır?

Mevlânâ'nın İslâmî kimliğinin belirginliğini bazı çevrelerde kaybetmesi bence üç sebebe dayanmaktadır:

1. Bazı çevrelerin Mevlânâ'yı daha çok Batılı veya Müslüman olmayan araştırmacılar vasıtasıyla tanımaları,
2. Diğer din ve kültürlerin Müslüman olmadan da Mevlânâ'nın düşünce enginliğinde kendilerine yer bulabilmeleri,
3. İslam'ı sevmeyen bazı çevrelerce Mevlânâ'nın İslâmî kimliğinin bilinçli bir şekilde örtbas edilmesi...

Özellikle Batı dünyasında ve ülkemizdeki bazı çalışmalarda İslâmî kimliğinden soyutlanan Mevlânâ imgeleri hakkında yorumunuz nedir?

Hemen yanlış ve kasıtlı bulduğunu ifade etmeliyim. Mevlânâ'yı İslâmî kimliğinden soyutlamak onu Mevlânâlıktan çıkaracağı gibi, kendisini inkâr etmek, yalanlamak ve ruhunu rencide etmek olur. Zira her eserinde binlerce ayet ve hadisin metnini veya anlamını veren, yeri geldikçe şer'i ahkâma atıfta bulunan, bütün insanlığı İslam'daki huzura çağırان birisi nasıl İslam'dan soyutlanabilir. Her halde gaybın gözleriyle günümüzdeki yorumları görmüş olmalı ki, şu sözleri söylemiş:

Ben yaşadıkça Kur'an'ın bendesiyim

Ben, Hz. Muhammed Mustafa'nın yolunun tozuyum

*Biri benden bundan başkasını nakşederse
Ondan da şikâyetçiyim, o sözden de şikâyetçiyim.*

Bundan öte söze gerek var mı?

Mevlânâ ve düşüncesinin günümüz insanına yeterince aktarılabilirdiği kanaatinde misiniz? Bunun yapılabirliği konusundaki önerileriniz nelerdir?

Mevlânâ düşüncesinin yeterince ve sahih olarak aktarıldığı kanaatinde değilim. Mevlânâ sadece semadan ibaret olmadığı gibi, düşüncelerinin, herkesi yaptığı her türlü kötülüğü ve yanlış da olsa her türlü düşüncesiyle yaşamaya ve müsbet manada bir adım atmamaya adeta teşvik edercesine yorumlanması ciddi bir yanıştır. Mevlânâ renksiz, kişiliksiz, davasız, yeri belli olmayan biri değildir. O hem Müslüman bir âlim, hem bir mutasavvıf, hem de bir sanatçudur. Kimliğini oluşturan bu sacayağıyla yorumlanmalı ve aktarılmalıdır. Bu konuda çalışan farklı branşlardaki araştırmacı ve akademisyenlerin hem bakış açılarını düzeltmelerine hem de kalıcı ve etraflıca yapılmış çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu arada Mevlânâ'nın içinde neşet ettiği İslâmî ve tasavvufi gelenek içinde, diğer benzerleriyle birlikte ele alınması daha uygun olacaktır kanaatindeyim.

Mevlânâ'nın ve temsil ettiği sūfî geleneğın Anadolu coğrafyasındaki dinî anlayışa etkileri var mıdır? Varsa bu etki hangi yönde olmuştur?

Tasavvufun ve bu arada onun bir mensubu olan Mevlânâ'nın Anadolu'daki dinî anlayışa elbette etkisi olmuştur. Ben bu etkinin müsbet ve İslâm'ın ruhuna daha uygun olduğu kanaatindeyim. Tasavvuf, en kısa tarifıyla İslâm'ın derunî tarafını oluşturmaktadır; onsuz bir İslâm yorumu ve kültürü eksik olacaktır. Tasavvufun ana renklerinden birisi her millet, kültür ve dinle diyalog kurabilmesi; dolayısıyla kuşatıcı ve hoşgörölü bir İslâm yorumu olmasıdır. Diğer özelliğinin de halkla idarecileri aynı halkada buluşturması olduğunu düşünüyorum. Üçüncü özelliği ise, sonu anarşizme varacak aşırı, katı ve yüzeysel/lâfzî yorumlardan uzak olmasıdır. Anadolu İslâm'ında da aynı özellikler görölmektedir.

Günümüzde tartışılan "ılımlı İslâm" yorumu size göre pratik gerçekliği olan bir değerlendirme midir? Bu yorumun temellendirilmesinde ismi geçen Mevlânâ ve sūfî gelenek size göre ne kadar bu yoruma izin vermektedir?

Bazı kelimeler, Batı'da gelişen bilim dallarınca kavramlaştırılmakta ve bu kelimelere o ilmin kurucuları tarafından kendi düşünceleri yönünde anlamlar yüklenmektedir. İlimli İslâm da bu kavramlardan biridir. Güya bu güne kadar İslâm hep şiddet taraftarı olmuş, kılıçla yayılmış, kutsal cihat anlayışıyla dün-

yaya korku salmış, anarşi çıkarmış vs. Bunların terki ılımlı İslam'dır! Oysa İslam, barış, hoşgörü, huzur, saadet... dinidir. Ancak mecbur kaldığında, o mecburiyetin ortadan kalkmasıyla sınırlı olarak ve kendine özgü insanî yöntemlerle savaşa başvurur. Tasavvuf ehli de yeri geldikçe bu meşru savaşlara katılmışlardır. Öyle ise zaten İslam'da aşırılık ve şiddet yoktur ki, bunun ılımlısı olsun. Dolayısıyla ılımlı İslam yorumunun pratik gerçekliği olmadığı gibi bu projede Mevlânâ'nın ve tasavvufun yeri yoktur.

Mevlânâ'nın düşünceleri size göre Mevlevî gelenekte yeterince aktarılabilmiş midir?

Eski dönemlerde kısmen olsa bile, son dönemde bu aktarımın yeterli olmadığı kanaatindeyim. Eski dönemler için kısmen kaydını koymamın nedeni, Mevlânâ'daki engin ibadet, tefekkür, İslam ve insanlığa hizmet aşkının yeterli olmaması kanaatime dayanmaktadır. Günümüzde ise bu durum daha da eksik gibidir. Zira iş Mesnevi okuma ve bazı ritüelleri tatbik etmeye gelip dayanmış gibidir.

Mevlevîliğin ve Mevlevî sanatkarların Türk-İslâm sanatına etkileri hakkında neler söylersiniz?

Hemen şunu ifade etmeliyim ki sema, zikrin yanı sıra, Mevlevî kültürünün geliştirip sistemleştirdiği özgün bir sanattır. Üstelik hemen her kültürde var olan folklorik ritimlerin fizikî görüntüsünü yani raksı ve dansı aşan manevî ve özgün özelliklere de sahiptir. Elbette semayı bir raks olarak göremeyiz. Ancak bu açıdan da özgündür ve ilgi uyandırmaktadır. Mevlevî geleneğinin şiir ve musiki alanındaki etkileri ise tartışmadan vabestedir. Mevlevî dergâhlarında yetişen bestekârlar, geliştirdikleri musiki aletleri ve makamlar ciddi bir zenginlik ortaya koymaktadır. Hat sanatında da etkileri görülmektedir. Mesela Mevlevî dervişler; makta imalini çakı, mil ve kıl testere yardımıyla ince bir sanat haline getirmişler, eserlerini nakış, çiçek, yazı ve Mevlevî Sikkesiyle süsleyerek, bu aletin pek latif numunelerini ortaya koymuşlardır.

İslam Dünyasında Mevlânâ ve sûfî geleneğin sevgi ve hoşgörüye dayalı İslâm anlayışı yerine "el-kaide İslâm'ı"nın geniş yankı bulmasının nedenleri nelerdir?

Sahih İslam yaşantı ve yorumu yerine, özünde ve görünmeyen idarecileri nezdinde İslam'la hiçbir ilgisinin olmadığına inandığım, yaygın tabirle, el-Kaide İslam'ının ikame edilmesinin ana nedeni, küresel terörün aktör ve idarecilerinin öngörüsü ve hedeflerine hizmet etmektir. Küresel siyaset, silah ve fi-

nans babalarının da bu işte günahı olduğu kanaatindeyim. İki sebep daha zikretmek istiyorum: Birincisi, ilk günden beri İslam'ı boğmak isteyen şer düşünce; ikincisi de Müslümanların ve onlar üzerinden İslam'ın yaşadığı dünya çapındaki horlanma ve uğradığı adaletsizlikle haksızlık... Elbette Müslümanların Müslüman'ca düşünce ve yaşantıdan uzak olması da unutulmamalıdır.

2007 yılının Unesco tarafından bir kez daha Dünya Mevlânâ yılı ilan edilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz. Bu bağlamda bu yılki Mevlânâ etkinliklerini yeterli buluyor musunuz?

2007 yılının UNESCO tarafından Mevlânâ yılı ilan edilmesi, insanlığın yaşadığı şiddet, zulüm, farklı tahammülsüzlük ve kültürel sömürüye adeta bir cevap olması açısından fevkalade önemlidir. Maalesef ne dünya çapında ne de ülkemizde bu amaçla yapılan etkinlikler doyurucu ve amaca yeterince hizmet edicidir. Birkaç sema gösterisi, birkaç sempozyum ve bazı temennilerden ileri gitmeyen etkinlikler dünyaya ne kazandıracaktır? Gönül isterdi ki, Birleşmiş Milletlerin ilgili kurullarında, hatta genel kurulunda, Mevlânâ'nın içinde neşet ettiği din ve kültür yani İslam ve Tasavvuf bütün dünyaya aslına uygun duyurulsun ve tanıtılsın. İslamsız ve Tasavvufsuz bir Mevlânâ olabilir mi? Bu arada başta ülkemizde olmak üzere dünya basınının bu işe çok ilgisiz kaldığını ifade etmeliyim. Madem şu kadar ülke Birleşmiş Milletlerin üyesidir, öyle ise en azından bu ülkelerde Mevlânâ, İslam ve Tasavvuf doyurucu bir şekilde tanıtılabilmelidir.

Dünya Mevlânâ yılında ülkemizde ve Dünya'nın çeşitli merkezlerinde gerçekleştirilen çeşitli etkinliklere rağmen Diyanet İşleri Başkanlığının bu konudaki çekimserliğini neye bağlıyorsunuz?

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayın ve faaliyetlerinde eskiden beri Tasavvuf kültürüne mesafeli durduğu bilinmektedir. Bu durumun, tabir yerinde ise, resmi bir açıklamasını duymadım. Belki resmi bir devlet kurumu olarak her düşünceye eşit mesafede olma anlayışı bu konuda etkili olmuş olabilir. Ancak UNESCO tarafından 2007 yılının Mevlânâ yılı ilan edilmesi nedeniyle bu konuda yapılacak faaliyetler tarafsızlık ilkesini bozmaz kanaatindeyim. Bu sorunun muhatapları tarafından cevaplandırılması konu üzerinde düşüncelerimizi daha tutarlı açıklama zemini hazırlayacaktır.

İhtida olaylarında daha etkin olması gereken Kelam geleneği yerine Mevlânâ ve İbnü'l-Arabî gibi sûfîlerin daha etkili olmasını nasıl değerlendirirsiniz?

Ben bu sorunun soruluş şeklini problemlî gördüğümü ifade etmekle söze başlamak istiyorum. İhtida konusunda İslam'ın adeta birbirinden farklı ve rakip gelenekleri bulunmamaktadır. Fıkıh, Kelam ve Tasavvuf birbirlerini tamamlayan unsurlardır ve ancak birlikte bir bütün oluşturabilirler. Belki aralarında bir öncelik ve sonralıktan söz edilebilir. Yani sadece günümüzde değil, daha önceki dönemlerde de önce Tasavvuf erleri hizmete koşmuşlardır. Sınır boylarında medreselerden önce tekkelerin kurulması, değişik kültür ve dinlere mensup milletler içine dervişlerin seyahatleri ve yerleşmeleri bunun tarihî kanıtlarıdır. Kanaatime göre gerçek din seçiminin ancak hür, baskıdan uzak ve gönüllü olması gerektiği bu işteki en büyük amildir. Önce Tasavvuf mensuplarının diğer din ve milletlerle sosyal ilişkiler kurarak insanî açıdan diyalog kurması, onlara tartışmadan uzak değerlendirme ve kıyaslama fırsatı vermekte ve sonrasına zemin hazırlamaktadır. Kelam ve fıkıh ise tabir yerinde ise daha sonraki işlerdir. Yani bence başta tasavvufun muhabbet eksenli ve hoşgörülü yaklaşımı sonda da onun zirvesi olan ihsan vardır; arada ise kelamî ve fikhî konular.